Igaza van Walter Bélának, ha az osztályzatok túlértékeléséről szól. Még szerencse, hogy ez egyéni; általában elmondhatjuk, hogy a mathematikusok a tanulók előmenetelénél túlértékelik az iskolai dolgozatokat, de ez rendjén van. A legtöbb esetben a megfejtés menete, eredménye a megbízható mértéke a tanuló szellemi képességének és a mathematikusnak a gyakorlati életben is írásbeli a munkássága.

A filológusok ezirányú kritikája annyira megoszlik, hogy igen sok tanár a kalkulust csak azért jegyzi be nagy komolyan a noteszébe, hogy hasson a tanulónak ambiciójára, hogy serkentse nagyobb figyelemre, tudatosabb munkára. Hiszen gyakran úgy nyelvi, mint tárgyi szempontból kielégítő valamely dolgozat, amelyet gyarló helyesírása miatt rossznak kell minősítenem.

Maga az évvégi osztályzás is mutatja, hogy a nyelvi írásbeliek csak stimulánsok, hiszen a kétes vagy rossz osztályzattal bíró tanuló — mathezis és geometria kivételével — nem a táblán, hanem szóbeli feleletével javít.

Bizony, ma, a gyorsírás és gépírás korszakában, a régi, formális, többnyire «csak úgy» megállapított «külső alak» helyett legyen az értesítőben, valamint a bizonyítványban e rovat: «Írásbeli dolgozatok: —» a gimáziumban: magyar, latin, görög és német, a reáliskolában: magyar, német és francia nyelvből.

Az írásbeliekről szólva, megjegyzem, hogy az I. és II. osztályban kötelező *szépírási* órát a régi korok másolási ipara csökevényének tekintem és annál inkább lefoglalnám a *magyar* helyesírásnak, mert az 1903. évi 43,381. sz. min. rend. kiadott Utasítások is a helyesírás szolgálatába helyezik a szépírást (287 l.). *Kohlbach Bertalan.*

IRODALOM.

Dr. Ivan Kvacsala: J. A. Comenius. Berlin, 1914. Reuther u. Reichard, 8° 192 l. (Die grossen Erzieher VI.).

E kötet a kiváló Comenius-kutatónak, Kvacsala János, volt pozsonyi ev. főgimnáziumi, jelenleg dorpati (jurjevi) egyetemi tanárnak, legújabb nagyobb munkája Comeniusról. Körülbelül minden 10 évben lép Kvacsala egy-egy nagyobb művével a nyilvánosság elé; *1892-ben* jelent meg: *J. A. Comenius.* Sein Leben und seine Schriften. *1903. és 1904-ben:* mint a «Monumenta Germaniae Paedagogica» XXVI. és XXXII. kötete: *Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland* bis zum Ausgange des XVII. Jahrhunderts; 1914-ben pedig a most ismertetett műve. Ez összefoglaló méltatását

akarja adni Comenius munkásságának és ezért legelső művével vethető egybe. Két részre oszlik, az egyik Comenius életét, fejlődését, a másik pedig világnézetét és tanítását ismerteti. Itt csak a főbb, kevésbbé ismert adalékok felsorolására szorítkozunk. A Comenius szülőhelyére vonatkozó vität (Nivnice vagy Magyar-Bród) eldöntetlenül hagyja. A herborni főiskolán töltött éveiből fölemlíti Comeniusnak két megmaradt disputációját, melyek egyike «Problemata Miscellanea» (jeligéje Vivestől való) a művészet és természet viszonyát tárgyalja; másika pedig filozófiai tartalmú, amennyiben kivált ismeretelméleti és ontológiai kérdéseket fejteget. Ismeretes, hogy ekkor és a következő években (preraui tartózkodása idejében) a fiatal C. sok személyes és irodalmi hatásnak volt kitéve: Alsted, Andreä stb., ezekhez járul az újabb kutatások szerint Böhme Jakab befolyása. A már Herbornban megkezdett pedagógiai tanulmányok újra való felvételére Bodinus Elias didaktikája késztette, mikor véletlenül a kezébe akadt. Jonston nevű barátja figyelmeztette a spanyol «Janua Linguarum»-ra, s ez adott alkalmat C. ily című művének keletkezésére (1631). Behatóan tárgyalja Kvacsala C.-nak chiliastikus ábrándjait, illetőleg az elbingi missziói lelkészszel John Duryval és Hartlib londoni kereskedővel való összeköttetését. A «Pansophia» terve is ezidőben fogant meg C. agyában. Érdekes Descartesnak szkeptikus és barátjának Mervennenek jóakaró nyilatkozata e tervekről. Még érdekesebb *Hübner*-nek, Hartlib barátjának kritikája a «Didaktiká»-ról. C. ugyanis ezt az eredetileg cseh nyelven írt művét latinra fordította, kiküszöbölvén belőle a hazai és egyházias jelleget; és aztán egyik példányát megküldötte Hübnernek. Ez egyebek mellett kifogásolja a sokat igérő címet («Magna»), pedig az irat — szerinte — nem fejt ki mindent, sőt még azt sem mondja meg, hogy mi a tanítás? A mű továbbá kizárólag az iskolákra szorítkozik. A tanítókat túlbecsüli, a hatóságokról és a szülőkről pedig alig szól. Nem tökéletes a mű formája és szerkezete sem. Nincs beosztása, nincs a részek között kapcsolat. Nagyon szerencsétlen a szerző ott, ahol az új tanításmódot a természeti életből vett példákkal illusztrálja, hiszen azt sem határozza meg, hogy mi a «természet.» Végül nem felel meg a «Didaktika» a Pansophia elveinek sem, amennyiben fenntartja a tudományok hagyományos felosztását.

A következő vándorévekből csak azt említjük föl mint új mozzanatot, hogy Angliából visszatérve C. Leidenben meglátogatta Descartes-ot, akivel 4 óra hosszáig barátságos beszélgetést folytatott. C. magyarországi tartózkodásáról (melyre nézve Kvacsala a magyar forrásokat is felhasználta) a mű újat nem mond. Sajnálhatjuk, hogy C. és Apáczai Cseri viszonyát nem érinti, pedig ez Stromp L. mun-

kája után sem tekinthető végleg elintézettnek. Legalább is nagyon kétséges, hogy Apáczai teljesen független maradt C.-tól.

Műve második részében Kvacsala nagy érdeméül tudjuk be, hogy C. pedagógiai rendszerét beilleszti elméleti világnézetébe és annak fejtegetésében nemcsak a «Didaktiká»-ra támaszkodik, hanem segítségül hívja Comenius egyéb didaktikai munkáit is (Schola Ludus, Spicilegium, Methodus Linguarum Novissima, stb.). Sorba veszi a tanítás és nevelés célját, módszerét, majd az iskolák szervezetét, tantárgyait; itt természetszerűen ismét akadnak metodikai megjegyzések. Tehát a rendszer ilyetén beosztása nem volt nagyon szerencsés, a lényeget azonban kiemeli, C. pedagógiájának fényes- és árnyoldalaira is többnyire röviden és tárgyilagosan mutat rá. Végül C. egyéniségének is szentel pár sort. Bizonyos, hogy Kvacsala ma a legjobb Comenius-ismerő és azért korszaknyitó műveit senki sem mellőzheti, aki a XVII. század e nagy pedagógusával foglalkozni akar. Több mint 20 esztendeje foglalkozik írónk C. munkásságával és korával és lelkiismeretes pontosságával rengeteg új adatot hozott napfényre. Bemutatott, összefoglaló művéért is hálával tartozunk neki, ha aránylag nem oly terjedelmű is, mint ahogy C. jelentősége megérdemelte volna. Mindenesetre tartalmilag és formailag jóval kellemesebb olvasmány, mint legelső nagy műve, mely sok tartalmi taglalásával, nehézkes előadásával meglehetősen kifárasztja az olvasót. Csak egy hiányt érzünk ebben a művében is: Comenius zárt, befejezett jellemrajzát. Úgy látszik, a szerzőnek nem adatott meg a plasztikus alakítóképesség, mely lelket tud önteni a történeti adatokba és a rendelkezésére álló anyag segítségével élő személyiséget tud elénk varázsolni. Ha alkalmilag ezen a hiányon is tud majd segíteni, akkor talán megkapjuk azt a művet Comeniusról, melyet oly régóta várunk. *Szelényi Ödön.*

Gyertyánffy István: Theano. Három részben. Budapest, 1915, Lampel, n8°, 184 l., 3 k 50 f.

A kötet I. része: Wieland, *Die pythagoreischen Frauen* c. kis dolgozatának 50 évvel ezelőtt készült fordítása; ez értteti meg a címet is (Theano Pythagoras felesége volt). A II. rész: amahoz kapcsolódó elmélkedések és töredékes eszmék a hazai nőnevelésről, szintén a múlt század hatvanas éveiből. A III. rész: 1915-ben írt visszaemlékezés a szerző édesanyjára, saját életének anyjával és nénjével együtt telt szakaszaira; e két nőben példáját akarja mutatni az általa «theanoizmus»-nak nevezett felfogás megvalósításának. E felfogás lényege az, hogy a nő hivatása a családnak való élés. A *Füg-*